

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2022 m. sausio 12 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Sigitos Rudėnaitės (kolegijos pirmininkė), Gedimino Sagačio ir Egidijos Tamošiūnienės (pranešėja),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal pareiškėjo Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Kauno apskrities vaiko teisių apsaugos skyriaus kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo 2021 m. rugpjūčio 23 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal pareiškėjo Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Kauno apskrities vaiko teisių apsaugos skyriaus prašymą išduoti teismo leidimą paimti vaiką iš jo tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą, suinteresuoti asmenys (duomenys neskelbtini).

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl vaiko teisių apsaugos institucijos pareigos kreiptis į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą įgyvendinimo ypatumų nelydimų nepilnamečių užsieniečių atžvilgiu, vaiko paėmimą iš jo atstovų pagal įstatymą reglamentuojančių teisės normų aiškinimo ir taikymo.
2. Pareiškėjas Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Kauno apskrities vaiko teisių apsaugos skyrius (toliau – pareiškėjas, Kauno apskrities vaiko teisių apsaugos skyrius) prašė išduoti teismo leidimą paimti nepilnametį vaiką (duomenys neskelbtini) iš jo tėvo (duomenys neskelbtini) ir motinos (duomenys neskelbtini).
3. Prašyme nurodoma, kad (duomenys neskelbtini).
4. Suinteresuotų asmenų (duomenys neskelbtini) atstovas advokatas J. Losas (J. Los) atsiliepime nurodė, kad (duomenys neskelbtini).

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

5. Kauno apylinkės teismas 2021 m. liepos 12 d. nutartimi atmetė pareiškėjo prašymą išduoti teismo leidimą paimti vaiką iš jo tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą.
6. Teismas nustatė, kad (duomenys neskelbtini). Teismas padarė išvadą, kad pareiškėjas neįrodė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – [CK](#)) 3.254 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyto pagrindo duoti leidimą paimti vaiką iš jo tėvų [CK](#) 3.254¹ straipsnyje nustatyta tvarka, nes byloje nėra pateikta įrodymų, kad vaiko tėvai būtų buvę Lietuvos Respublikoje ir dingę, kad jų būtų ieškoma. Teismas vertino, kad [CK](#) 3.254 straipsnio nuostatos nedraudžia pareiškėjui kreiptis dėl laikinosios globos (rūpybos) nustatymo.
7. Kauno apygardos teismas, išnagrinėjęs bylą pagal pareiškėjo atskirąjį skundą, 2021 m. rugpjūčio 23 d. nutartimi Kauno apylinkės teismo 2021 m. liepos 12 d. nutartį paliko nepakeistą.
8. Teismas nurodė, kad Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2014 m. balandžio 23 d. įsakymu patvirtintas Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, anžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašas (toliau – Aprašas), kuriame reglamentuojama Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, apklausos vykdymo, anžiaus nustatymo, šeimos narių ar kitų teisėtų atstovų paieškos, atstovo skyrimo ir atstovavimo pasibaigimo, jų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre, sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, teisinės padėties nustatymo tvarka. Pagal Aprašo 36 punktą, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įgaliotas teritorinis skyrius [CK](#) bei Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtintų Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. 56 „Dėl Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“, nustatyta tvarka organizuoja atstovo nelydimam nepilnamečiam užsieniečiui skyrimo procedūrą.
9. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai reguliuoja Lietuvos Respublikos teritorijoje likusio be tėvų globos vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo, vaiko iki 3 metų laikinosios globos nustatymo vaikų globos (rūpybos) institucijoje, vaiko laikinojo globėjo (rūpintojo) keitimo ir vaiko laikinosios globos (rūpybos) pratęsimo tvarką bei vaiko laikinosios globos (rūpybos) pabaigą. Pagal Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų 5 punktą, Tarnybos teritorinis skyrius, nustatęs vaiką, kuris atitinka bent vieną iš [CK](#) 3.254 straipsnyje įtvirtintų laikinosios

globos (rūpybos) nustatymo pagrindų, nuostatų nustatytais terminais ir tvarka informuoja savivaldybės administraciją dėl būsimąjį globėją (rūpintoją) paieškos arba pateikia konkretaus fizinio asmens, galinčio tapti vaiko globėju (rūpintoju), duomenis.

10. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, nagrinėjamoje situacijoje egzistuoja [CK 3.254](#) straipsnio 2 punkte įtvirtintas pagrindas nustatyti laikiną globą nepilnamečiam (duomenys neskelbtini). Pareiškėjo pateiktuose rašytiniuose įrodymuose (duomenys neskelbtini) nustatytos aplinkybės patvirtina, kad Lietuvoje nėra vaiko tėvų kartu su vaiku, vaikas likęs vienas be atstovo pagal įstatymą svetimoje šalyje. Dėl to akivaizdu, kad vaiko tėvai šiuo metu negali pasirūpinti savo vaiku.
11. Kadangi nagrinėjamo atveju pareiškėjas nepriėmė sprendimo paimti nepilnametį (duomenys neskelbtini) iš jo tėvų, tai pirmosios instancijos teismas negalėjo šio pareiškėjo veiksmo įvertinti ir jo patvirtinti, išduodamas leidimą dėl vaiko paėmimo. Apeliacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (toliau – ir VTAPI) 36^s straipsnio 1 dalyje imperatyviai nenustatyta, jog Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius privalo paimti vaiką iš jo tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą, jei nustato [CK 3.254](#) straipsnyje nurodytus pagrindus skirti laikinąją globą.
12. Apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad pirmosios instancijos teismas iš esmės teisingai išsprendė klausimą dėl leidimo išdavimo. Konstatavus laikinosios globos nustatymo nepilnamečiam (duomenys neskelbtini) pagrindą ([CK 3.254](#) straipsnio 2 punktas), vaiko laikinojo globėjo paskyrimo klausimas gali būti išspręstas laikantis Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose įtvirtintos tvarkos ir netaikant vaiko paėmimo iš šeimos procedūros.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

13. Kasaciniu skundu pareiškėjas prašo panaikinti Kauno apygardos teismo 2021 m. rugpjūčio 23 d. nutartį ir priimti naują nutartį – išduoti teismo leidimą paimti nepilnametį vaiką (duomenys neskelbtini) iš jo atstovų pagal įstatymą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
 - 13.1. Teismas klaidingai aiškino VTAPI 36 straipsnio 5 dalies, 36^s straipsnio normas, nurodydamas, jog pareiškėjas, nustatęs nepilnamečiui apsaugos poreikį, nepriėmė sprendimo paimti nepilnametį iš jo tėvų, todėl pirmosios instancijos teismas negalėjo šio pareiškėjo veiksmo įvertinti ir jo patvirtinti. Pareiškėjas VTAPI nustatyta tvarka tokį veiksmą gali atlikti tik tada, kai yra nustatyti [CK 3.254](#) straipsnyje nurodyti pagrindai, kuriems esant gali būti nustatyta vaiko laikinoji globa (rūpyba). Tarnyba, nustatiusi vaiko apsaugos poreikį, vadovaudamasi VTAPI 36 straipsniu, paima vaiką iš jo tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą ir [CK 3.254¹](#) straipsnyje nustatyta tvarka ir terminais kreipiasi į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą išdavimo.
 - 13.2. Pareiškėjas, nustatęs, kad nepilnametis (duomenys neskelbtini) yra likęs be atstovų pagal įstatymą, siekdamas užtikrinti vaiko teises bei teisėtus interesus, priėmė sprendimą nustatyti vaikui apsaugos poreikį. (duomenys neskelbtini), todėl 2021 m. birželio 26 d. vaiko situacijos vertinimo metu buvo priimtas sprendimas paimti nepilnametį iš jo atstovų pagal įstatymą, ir dėl to yra pagrindas kreiptis į teismą dėl teismo leidimo išdavimo paimti nepilnametį iš jo atstovų pagal įstatymą.
 - 13.3. Apeliacinės instancijos teismas neteisingai interpretavo VTAPI 36 ir [CK 3.254¹](#) straipsniuose vartojamą vaiko paėmimo iš atstovų sąvoką, sutapatindamas su fiziniu vaiko paėmimu iš jo tėvų, taip susiaurindamas teisės normos taikymą. Sąvoka „vaiko paėmimas“ turėtų būti aiškinama ne kaip fizinis vaiko paėmimas iš nesaugios jam aplinkos ar iš atstovų pagal įstatymą, o kaip atstovų pagal įstatymą laikinas „nušalinimas“ nuo atstovavimo vaikams, kai jie negali užtikrinti tinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo ir kai nustatomas vaiko teisių apsaugos poreikis. Vaiko paėmimas įvyksta ne fiziškai, o per atstovų pasikeitimą.
 - 13.4. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo laikinosios globos nustatymo nepilnamečiam (duomenys neskelbtini) pagrindą, įtvirtintą [CK 3.254](#) straipsnio 2 punkte, tačiau klaidingai aiškino teisės normas, reglamentuojančias vaiko laikinojo globėjo paskyrimą, nurodydamas, kad vaiko laikinojo globėjo paskyrimo klausimas gali būti išspręstas laikantis Nuostatuose nurodytos tvarkos, be vaiko paėmimo iš atstovų pagal įstatymą procedūros taikymo. Pagal [CK 3.254¹](#) straipsnio nuostatas, esant [CK 3.254](#) straipsnyje nurodytiems pagrindams, Tarnyba VTAPI nustatyta tvarka gali paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, o paėmusi privalo per tris darbo dienas kreiptis į teismą dėl leidimo paimti vaiką išdavimo. Nurodytos teisės normos neįtvirtina laikinosios globos (rūpybos) nustatymo išimčių nesikreipti į teismą dėl leidimo išdavimo, esant [CK 3.254](#) straipsnio 2 punkte nurodytam pagrindui. Priešingai, tiek [CK](#), tiek VTAPI bei Nuostatuose įtvirtinta pareiškėjui pareiga, prieš teikiant nurodymą savivaldybės administracijai dėl laikinosios globos (rūpybos) nustatymo, gauti teismo leidimą paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą. Įstatymų leidėjas nepaliko vietos interpretacijoms, tokiu būdu nesudarė pagrindo vaiko laikinosios globos ir laikinojo globėjo paskyrimo klausimą spręsti be vaiko paėmimo iš šeimos (atstovų pagal įstatymą) procedūros taikymo. Apeliacinės instancijos teismui atsisakius išduoti leidimą paimti be atstovo pagal įstatymą likusį nelydimą nepilnametį, užkirstas kelias nepilnamečiui paskirti atstovą pagal įstatymą.
14. Atsiliepimo į kasacinį skundą [CPK 351](#) straipsnyje nustatyta tvarka nepateikta.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos pareigos kreiptis dėl teismo leidimo paimti nelydimą nepilnametį užsienietį iš jo atstovų pagal įstatymą išdavimo

15. Byloje sprendžiama dėl valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos pareigos kreiptis dėl vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą įgyvendinimo ypatumų, kai tas vaikas yra nelydimas nepilnametis užsienietis. Kasaciniame skunde teigiama, kad teismai netinkamai aiškino ir taikė materialiosios teisės normas, įtvirtintas [CK 3.250](#) straipsnio 3 dalyje, 3.254 straipsnio 2 punkte, 3.254¹ straipsnyje bei VTAPI 36¹ straipsnyje ir 36^s straipsnio 1 ir 7 dalyse.
16. Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties (toliau – ĮUTP) 2 straipsnio 1 dalies 16 punkte įtvirtinta, kad nelydimas nepilnametis užsienietis – nepilnametis užsienietis, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų arba kuris, atvykęs į Lietuvos Respubliką, liko be jų tol, kol tie asmenys pradeda juo veiksmingai rūpintis. (duomenys neskelbtini) atitinka pirmiau nurodytą nelydimo nepilnamečio užsieniečio statusą ir tokiam asmeniui atitinkamai taikoma tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinta apsauga.
17. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau – ir Konvencija) 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas šioje Konvencijoje nustatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės

kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių.

18. Konvencijos 22 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad valstybės dalyvės imasi reikiamų priemonių, kad užtikrintų vaikui, norinčiam gauti pabėgėlio statusą arba laikomam pabėgėliui pagal taikytiną tarptautinę arba vidaus teisę ir nustatytą tvarką, nepriklausomai nuo to, ar jį lydi, ar nelydi jo tėvai ar koks nors kitas asmuo, deramą apsaugą ir humanitarinę pagalbą naudodamosi taikytinomis teisėmis, išdėstytomis šioje Konvencijoje ir kituose tarptautiniuose žmogaus teisių arba humanitariniuose dokumentuose, kurių dalyvės yra nurodytos valstybės. Šio tikslo siekdamas valstybės dalyvės remia, jeigu joms atrodo, kad tai reikalinga, Jungtinių Tautų ir kitų kompetentingų tarpyvyriausybinių arba nevyriausybinių organizacijų, bendradarbiaujančių su Jungtinėmis Tautomis, pastangas ginti tokį vaiką, teikti jam paramą ir ieškoti kiekvieno vaiko bėglio tėvų arba kitų šeimos narių, gauti iš jų reikalingą informaciją, kad būtų galima grąžinti vaiką į šeimą. Jei tėvų ar kitų šeimos narių negalima surasti, tokiam vaikui teikiama tokia pat apsauga, kaip ir bet kuriam kitam vaikui, dėl kokios nors priežasties visam laikui ar laikinai netekusiam savo šeimos aplinkos, kaip tai nustato ši Konvencija (Konvencijos 22 straipsnio 2 dalis). Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir ĮUTP 32 straipsnio 3 dalyje.
19. VTAPI 22 straipsnyje nustatyta, kad vaikas, kuris yra prieglobsčio prašytojas ar kuriam yra suteiktas pabėgėlio statusas arba papildoma apsauga, ar nelydimas nepilnametis užsienietis turi teisę į pagalbą ir apsaugą. Atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus, ieškoma nelydimo nepilnamečio užsieniečio tėvų, giminačių ar kitų fizinį ar juridinį asmenų, kuriems jis gali būti perduotas, vaikui garantuojant apsaugą ir jo teisių užtikrinimą.
20. Nurodytų Konvencijos ir įstatymo nuostatų visuma patvirtina, kad valstybei, kurioje atsidūrė nelydimas nepilnametis užsienietis, tenka pareiga pasirūpinti derama jo apsauga ir dėti pastangas į tokio vaiko šeimos ryšių atkūrimą.
21. Klausimus, susijusius su nelydimo nepilnamečio užsieniečio apsauga Lietuvos Respublikoje, reglamentuoja ĮUTP ir VTAPI bei kiti teisės aktai. Iki 2021 m. gruodžio 31 d. galiojusio ĮUTP 32 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtinta, jog nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų buvimą Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą, jų buvimą Lietuvos Respublikos teritorijoje laikotarpiu Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka nedelsiant skiriamas atstovas. Jeigu atstovu paskiriamas juridinis asmuo, jis paskiria atsakingą asmenį, kuris atlieka nelydimo nepilnamečio užsieniečio atstovo pareigas.
22. Pažymėtina, kad teisinis reguliavimas, reikšmingas nagrinėjamai bylai, lyginant su reguliavimu, galiojusi bylos nagrinėjimo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose metu, pakito. Pagal nuo 2022 m. sausio 1 d. galiojančią ĮUTP 32 straipsnio 1 dalį (keista 2021 m. gruodžio 23 d. įstatymu Nr. XIV-816) nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų buvimą Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą, jų buvimą Lietuvos Respublikos teritorijoje laikotarpiu Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka nedelsiant skiriamas atstovas. Skiriant atstovą nelydimam nepilnamečiam užsieniečiui, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų, į teismą dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą nesikreipiama. Nepilnamečiam užsieniečiui, kuris, atvykęs į Lietuvos Respubliką, liko be tėvų ar kitų teisėtų atstovų, atstovas skiriamas Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatytais pagrindais ir tvarka. Jeigu atstovu paskiriamas juridinis asmuo, jis paskiria atsakingą asmenį, kuris atlieka nelydimo nepilnamečio užsieniečio atstovo pareigas.
23. Kaip matyti iš ĮUTP 32 straipsnio redakcijos kitimo, esminis šiame straipsnyje įtvirtinto teisinio reguliavimo pokytis susijęs su nuo 2022 m. sausio 1 d. galiojančia nuostata, *expressis verbis* (aiškiais žodžiais, tiesiogiai) įtvirtinančia, kad į teismą dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą nesikreipiama. Todėl byloje sprendžina, ar toks teisinio reguliavimo pokytis patvirtina pareiškėjo poziciją, kad iki 2021 m. gruodžio 31 d. dėl tokio teismo leidimo turėjo būti kreipiamasi į teismą.
24. Pareiškėjo vertinimu, tam, kad įstatymo nustatyta tvarka tokiame nelydimam nepilnamečiui galėtų būti paskirtas atstovas pagal įstatymą, būtina atlikti tokius teisinius veiksmus: paimti nepilnametį iš jo atstovų pagal įstatymą, o tai sudaro pagrindą kreiptis į teismą dėl teismo leidimo išdavimo paimti nepilnametį iš jo atstovų pagal įstatymą ir tik gavus teismo leidimą teikti nurodymą savivaldybės administracijai dėl laikinosios globos (rūpybos) nustatymo nepilnamečiui įstatymų nustatyta tvarka. Su tokia teisės normų interpretacija galima sutikti tik iš dalies. Kasacinio teismo vertinimu, tiek CK, tiek kitų teisės aktų nuostatos, susijusios su vaiko paėmimu iš jo atstovų pagal įstatymą bei vaiko laikinąją globą (rūpybą), nelydimo nepilnamečio užsieniečio atžvilgiu taikytinos ne tik atsižvelgiant į jo teisinio statuso ypatumus valstybėje, bet taip pat ir į valstybės institucijų galimybes įgyvendinti joms tenkančias pareigas tokio asmens atžvilgiu ne formaliai, bet siekiant maksimaliai užtikrinti nelydimo nepilnamečio užsieniečio interesus.
25. Byloje nėra ginčo dėl to, kad nelydimas nepilnametis užsienietis yra likęs be atstovų pagal įstatymą, tėvai laikinai negali rūpintis vaiku dėl kitų svarbių priežasčių (duomenys neskelbtini).
26. VTAPI 36 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius, gavęs žodžiu, raštu ar bet kokiomis nuotolinio ryšio priemonėmis pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą, kuo skubiau, tačiau ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo pranešimo gavimo dienos, pradeda nagrinėti pranešimą ir susitinka su vaiku, užtikrindamas galimybę pabendrauti su juo be apribojimų, jeigu yra poreikis, – nedalyvaudant vaiko atstovams pagal įstatymą, atsižvelgęs į vaiko amžių ir brandą išklauso vaiką jam priimtiniu būdu apie galimą jo teisių pažeidimą, pagal poreikį įvertina vaiko gyvenamąją ir (ar) socialinę aplinką bei vaiko santykius su jo tėvais ar kitais vaiko atstovais pagal įstatymą. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius, atlikęs šioje dalyje nurodytus veiksmus, socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka atlieka vaiko situacijos vertinimą. Tokie veiksmai nagrinėjamoje byloje buvo atlikti (duomenys neskelbtini). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Vilniaus apskritys vaiko teisių apsaugos skyriaus 2021 m. birželio 26 d. informacijoje apie gautą pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą (11 punkte) nurodyta, kad priimtas sprendimas vertinti vaiko situaciją – „vaikas sėtimoje šalyje be įstatyminio atstovo“.
27. (duomenys neskelbtini).
28. Pagrindinis klausimas, kuris keliamas kasacine tvarka nagrinėjamoje byloje, ar tuo atveju, kai nelydimam nepilnamečiam užsieniečiui reikia paskirti atstovą pagal įstatymą, prieš tai turi būti atlikta leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą procedūra (CK 3.254¹ straipsnis). Kasacinio teismo vertinimu, toks aiškinimas neatitinka nei tarptautiniuose, nei nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintų valstybės pareigų, susijusių su nelydimo nepilnamečio interesų apsauga, tikslo, o vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą institutas aiškinamas pernelyg formaliai.
29. Teismo leidimo paimti vaiką institutas skirtas vaiko ir jo atstovų pagal įstatymą teisėms ir jų interesų balansui tinkamai užtikrinti. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) pabrėžia, kad nors valdžios institucijos, vertindamos būtinybę paimti vaiką globai, turi didelę vertinimo laisvę, ypač susidarius vaikui pavojingai situacijai, teismas vis tiek turi įsitikinti, kad egzistuoja aplinkybės, pateisinančios vaiko paėmimą iš šeimos, ir valstybė atsakovė turi įrodyti, kad prieš įgyvendinant tokią priemonę buvo kruopščiai įvertintas siūlomos priežiūros priemonės poveikis tėvams ir vaikui, taip pat galimos alternatyvos vaiko paėmimui į viešąją globą (žr., pvz., 2006 m. gruodžio 26 d. sprendimo byloje *H. K. prieš Suomiją*, peticijos Nr. 36065/97, 108 punktą).
30. Kasacinio teismo praktikoje, aiškinant proceso teisės normas, reglamentuojančias teismo leidimo paimti vaiką iš tėvų išdavimo procedūrą, išaiškinta, jog paėmus vaiką iš šeimos yra apriojama vaiko teisė augti jam artimų žmonių – tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą – globoje ir atitinkamai šių suaugusiųjų teisė rūpintis kasdiene vaiko priežiūra, valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba, paėmusi vaiką iš šeimos, kreipiasi į teismą dėl teismo leidimo paimti vaiką išdavimo. Šia teismo nutartimi patvirtinamas valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybos atliktas veiksmas – vaiko paėmimas iš šeimos. Sprendžiamas teismo leidimo paimti vaiką išdavimo klausimą, teismas turi įvertinti vaiko paėmimo iš šeimos organizavimo procesą, t. y. dėl kokių priežasčių buvo paimtas vaikas ir ar nebuvo galimybės užtikrinti vaikui saugią aplinką kitu būdu, pavyzdžiui, teikiant pagalbą šeimai, ar buvo išnaudotos galimybės sustiprinti šeimą ir palikti joje vaiką. Vertindamas valstybės vaiko teisių

apsaugos tarnybos sprendimo paimti vaiką pagrįstumą, teismas turi atsizvelgti ne tik į aplinkybes, buvusias vaiko paėmimo metu, bet ir į visą vaiko ir jo šeimos situaciją bei galimybes jai keistis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-182-916/2020](#), 38, 40 punktai).

31. Be to, įstatyme įtvirtinta galimybė paimti vaiką iš jo atstovų siejama su tam tikromis sąlygomis (visapusiškas situacijos įvertinimas, galimos priežiūros priemonės, įsitikinimas, kad egzistuoja aplinkybės, patvirtinančios vaiko paėmimo poreikį). Teisėjų kolegija pažymi, kad valstybės vaiko teisių apsaugos tarnyba, gavusi pranešimą, vertindama vaiko situaciją turi nustatyti priežastis, dėl kurių vaikas yra nesaugioje aplinkoje, ir galimybes tas priežastis pašalinti. Visų pirma turi būti pasitelkiami tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą (VTAPI 35 straipsnio 4 dalis). Kai vaiko tėvai ar kiti atstovai pagal įstatymą dėl vieno ar kelių priežasčių yra nepajėgūs savarankiškai užtikrinti vaikui saugų gyvenimą ir vystymosi sąlygų, valstybės institucijos vertina pagalbos šeimai poreikį. Nepaisant galimų trumpalaikių ar net ilgalaikių socialinių ir kitų biologinės šeimos problemų, vaikas turi teisę augti savo biologinėje šeimoje – ten jam geriausia (VTAPI 33 straipsnio 4 dalis). Todėl valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos visų pirma padeda tėvams ar kitiems vaiko atstovams pagal įstatymą tinkamai įgyvendinti vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtiną jo fiziniam, emociniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, kai tėvai dėl objektyvių aplinkybių negali šios teisės visiškai įgyvendinti (VTAPI 13 straipsnis).
32. Nagrinėjamoje byloje susiklosčiusioje situacijoje akivaizdu, kad įstatyme įtvirtintos priemonės visa apimtimi nelydimo nepilnamečio užsieniečio ir jo tėvų ar atstovų pagal įstatymą atžvilgiu negali būti įgyvendintos. Atsizvelgiant į nurodytą kasacinio teismo praktiką, nagrinėjamoje byloje kyla kelių visuotinai pripažintų teisės principų tinkamo derinimo klausimas: 1) tėvų teisės ir pareigų visų pirma priklauso vaiko tėvams; 2) tėvų ir vaikų privatus gyvenimas gali būti trikdomas tik pagal įstatymą, siekiant teisėto tikslo ir tik tiek, kiek reikia demokratinėje visuomenėje; 3) sprendžiant dėl tėvų teisių ir pareigų ribojimo visais atvejais turi būti užtikrinama pastarųjų teisė į tinkamą procesą; 4) sprendžiant visus su vaiku susijusius klausimus svarbiausia – jo interesai.
33. Pareiškėjo manymu, tėvų valdžia priklauso vaiko tėvams ([CK 3.165 straipsnis](#)), o kiti asmenys gali josintis tik tuomet, kai tėvai netinkamai įgyvendina tėvų valdžią savo vaikų atžvilgiu ([CK 3.160 straipsnio 2 dalis](#)), todėl, siekiant apsaugoti vaiką, reikia vienu ar kitu būdu atitinkamą tėvų valdžios dalį paimti (apriboti) ir perduoti valstybei. Tačiau toks vaiko teisių apsaugos institucijos požiūris iš esmės sutelktas ne į vaiko teises ar jų apsaugą, bet į norą apriboti tėvų valdžią dėl į nepageidaujamą padėtį patekusio vaiko nepriežiūros. Kasacinio teismo vertinimu, valstybė dėl tokių vaikų pažeidžiamumo (vaikas yra vienas užsienio valstybėje, joje neturi jokių socialinių ryšių, nėra spėjęs apsiprasti ir įgyti saugumo jausmo) turiintis operatyvių priemonių tokių vaikų apsaugai.
34. Visų pirma, vaiko interesas gauti pagalbą yra pats svarbiausias (Konvencijos 3 straipsnis). Todėl situacija turi būti analizuojama iš poreikio užtikrinti vaikui tinkamą teisių apsaugą perspektyvos. Antra, tėvų teisių ir pareigų ribojimas užtikrinant tėvams tinkamus sąžiningo proceso standartus, atsizvelgiant į atstumą, kalbos skirtumus, poreikį įteikti procesinius dokumentus ir planuoti teismo procesą, gali trukti labai ilgai, o toks delsimas gali būti priešingas vaiko interesams. Maža to, kaip rodo byloje atliktas vaiko situacijos vertinimas, toks vertinimas iš esmės yra teisinė fikcija dėl įvardytų priežasčių (vertinama tik dabartinė vaiko situacija, o ne jo situacija šeimoje vaiko kilmės valstybėje, nėra jokios informacijos apie tėvų valdžios įgyvendinimą, piktnaudžiavimą ja ir pan.). Sąžiningo proceso standartų neatitikimų ir situacija, kai apie pradėtą vaiko paėmimą iš jo atstovų pagal įstatymą procesą vaiko tėvai neinformuojami, nebandoma nustatyti jų buvimo vietos ar išnaudoti kitų informavimo apie pradėtą teisminį procesą priemonių. Tokio pobūdžio procesinės kliūtys negali būti pašalintos vien skiriant valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Trečia, tokia intervencija į privatų ir šeimos gyvenimą objektyviai nėra būtina siekiant apsaugoti vaiką. Kasacinis teismas konstatuoja, kad nelydimo nepilnamečio užsieniečio teisių apsaugos tikslas gali būti pasiektas ir be vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą.
35. EŽTT praktikoje sprendžiant dėl sprendimo atskirti vaiką nuo šeimos priėmimo proceso atitikties Konvencijos 8 straipsnio reikalavimams vertinama ne tik tai, ar toks sprendimas yra pagrįstas pakankamais įrodymais (įskaitant atitinkamus liudytojų parodymus, kompetentingų institucijų išvadas, psichologų ir kitų ekspertų vertinimus ir medicininius įrašus), bet ir tai, ar suinteresuotiems asmenims buvo sudaryta pakankamai galimybių dalyvauti sprendimo priėmimo procese (žr. 2002 m. sausio 8 d. sprendimą byloje *Schultz prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 50510/99; 2007 m. sausio 8 d. sprendimą byloje *Polšek prieš Čekijos Respubliką*, peticijos Nr. 31885/05; 2007 m. kovo 20 d. sprendimą byloje *Remmo ir Uzunkaya prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 5496/04).
36. Kaip minėta, Konvencija įpareigoja valstybę pasirūpinti vaiku jos teisės aktuose nustatyta tvarka. Iš Konvencijos neišplaukia poreikis valstybei, kurioje yra nelydimas nepilnamečio užsieniečio, daryti intervenciją į vaiko ir trečiojoje valstybėje likusių jo tėvų privatų ir šeimos gyvenimą. Tokios intervencijos nenustato ir IUTP. Kasacinio teismo praktikoje konstatuota, kad bylos dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą išdavimo yra susijusios su valstybės intervencija į asmens privatų ir šeimos gyvenimą. Jų galima pasekmė (jeigu priimamas sprendimas dėl leidimo paimti vaiką) yra faktinis vaiko atskyrimas nuo šeimos, laikinosios globos (rūpybos) organizavimas [CK](#) ir VTAPI nustatyta tvarka su tolesnėmis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis. Norėdama daryti tokią intervenciją valstybė visų pirma turi turėti tarptautinę jurisdikciją spręsti dėl vaiko tėvų, be to, tokia intervencija neišvengiamai turi atitikti konvencinius standartus – mažų mažiausiai vaiko tėvams tinkamu laiku ir būdu, jiems suprantama kalba turėtų būti įteikti procesiniai dokumentai ir sudaryta galimybė gintis. Net ir tai padarius, kiltų abejonių dėl būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijaus pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį – ar tikrai siekiant apsaugoti vaiką to negalima padaryti mažiau tėvų teisių ribojančiomis priemonėmis. Pagal EŽTT jurisprudenciją šeimos išskyrimas yra labai rimto pobūdžio apribojimas; toks žingsnis turi būti pagrįstas pakankamai protingais ir svarbiais motyvais, atsizvelgiant į geriausius vaiko interesus (EŽTT 1988 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Olsson prieš Švediją* (nr.1), peticijos Nr. 10465/83, par. 72).
37. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pareiškėjas suabsoliutina vaiko paėmimą iš jo atstovų pagal įstatymą instituto paskirtį. [CK 3.254¹](#) straipsnio, reglamentuojančio vaiko paėmimą iš jo atstovų pagal įstatymą, 1 dalyje įtvirtinta, kad kai yra šio kodekso 3.254 straipsnyje nustatyti pagrindai, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nustatyta tvarka gali paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą. Pagal [CK 3.253 straipsnio](#) 1 dalį vaiko laikinoji globa (rūpyba) – laikinai be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje, globos centre ar vaikų globos (rūpybos) institucijoje. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) tikslas – grąžinti vaiką į šeimą. Tokiam tikslui akivaizdžiai negalėtų pasitarnauti formalus vaiko paėmimas, neužtikrinant vaiko tėvams teisės dalyvauti tokiam procese.
38. Pažymėtina, jog įstatymų leidėjas taip pat ėmėsi priemonių, kad būtų išvengta tokių formalių vaiko paėmimo atvejų. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.210, 3.224, 3.246, 3.250, 3.253, 3.254, 3.254¹, 3.257, 3.261, 3.262, 3.264, 3.268, 3.269 ir 3.276¹ straipsnių pakeitimo įstatymą (2021 m. gruodžio 23 d. Nr. XIV-888, nuo 2022 m. sausio 5 d.) pakeistas teisinis reguliavimas, susijęs su vaiko globos (rūpybos) organizavimu, identifikuoti atvejai, kai kreiptis į teismą dėl leidimo gavimo netikslinga, todėl nustatyta, kokiais atvejais paėmus vaiką valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai nereikia kreiptis į teismą dėl leidimo gavimo, ir, kaip jau minėta šioje nutartyje, nuo 2022 m. sausio 1 d. IUTP 32 straipsnio 1 dalyje taip pat aiškiai įtvirtinta, kad į teismą dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą nesikreipiama.
39. Apibendrinamas šioje nutartyje nurodytus motyvus, kasacinis teismas išaiškina, kad nelydimo nepilnamečio užsieniečio laikinosios globos nustatymo tikslais nėra būtinas jo paėmimas iš kilmės valstybėje likusių tėvų. Tokioje situacijoje valstybės taikomos priemonės turi būti orientuotos ne į tėvų teisių ir pareigų ribojimą, o į apsaugos vaikui teikimą. Nustačius, kad byloje neturėjo būti sprendžiama dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, kiti kasacinio skundo argumentai teisškai nebereikšmingi, todėl dėl jų plačiau nepasisakoma.

40. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais motyvais, konstatuoja, kad Kauno apygardos teismas 2021 m. rugpjūčio 23 d. nutartimi tinkamai taikė materialiosios teisės normas, reguliuojančias nelydimo nepilnamečio užsieniečio paėmimą iš jo atstovų pagal įstatymą, todėl nutarties naikinti ar keisti kasacinio skundo argumentais nėra teisinio pagrindo, nutartis paliekama nepakeista. Pagal byloje esančius duomenis išlaidų, susijusių su bylos nagrinėjimu, nepatirta, todėl jų paskirstymo klausimas nesprendžiamas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Kauno apygardos teismo 2021 m. rugpjūčio 23 d. nutartį palikti nepakeistą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Sigita Rudėnaitė

Gediminas Sagatys

Egidija Tamošiūnienė